HET OOSTENDS DIALECT IN 1885 VOLGENS DE ENQUETE VAN PROF. P. WILLEMS

door G. BILLIET

De enquête

In 1885 begon de befaamde Leuvense Prof. Pieter Willems (geb. Maastricht 1840 — gest. Leuven 1898) door middel van vragenlijsten een taalgeografische studie van de klank- en vormleer van de Frankische dialecten van België, de zuidelijke helft van Nederland en van de Rijnprovincie. Op die manier verzamelde hij een omvangrijk materiaal dat de basis moest worden van een uitgebreide vergelijkende dialectstudie die « Francia » zou heten. Het werk is echter nooit verschenen wegens de vrij vroege dood van Prof. Willems.

Uit het lijvig archief (337 antwoordcahiers), nu eigendom van de Kon. Acad. voor Nl. Taal- en Letterkunde te Gent, bezit onze stadsbibliotheek een fotocopie van nr. 210 dat het Oostends behandelt (zie de mededeling van E. Smissaert, *De Plate* VI, 11, nov. 1977).

Hieronder volgt een analyse en bespreking van dat document dat talrijke aspecten van ons dialect van ongeveer een eeuw geleden belicht.

De bewerker

De vragenlijsten van Prof. Willems werden voor het Oostends beantwoord door « Van den Broucke Emiel-George, boekhouder en letterbeoefenaar ». Van zijn « letteroefeningen » (of literaire bijdragen ?) is mij niets bekend.

Om zeker te zijn dat de bewerking van ons dialect in authentieke Oostendse handen was, heb ik de registers van de burgerlijke stand in ons stadhuis nageplozen. In zijn geboorteakte lezen we dat Emilius Georgius Van den Broucke in Oostende geboren werd op 29 april 1858 als zoon van Augustinus Joannes Van den Broucke, 44 j., visser en winkelier, en van Coleta Maria Depauw, 47 j., huishoudster. De huwelijksakte van Emiels vader (12 april 1837) vermeldt dat de bruidegom visser was en geboren in Oostende 23 juli 1814; de bruid, ook alhier geboren 31 januari 1811, was dienstmeid. Ze stierven beiden in Oostende : hij 7 november 1883, zij 10 oktober 1890. Nog een paar treffende details : Augustinus was analfabeet; de moeder van de bruid, Victoria Malfait, eveneens analfabeet en voddevrouw. Onze Emiel G., een begaafde jongen van nederige afkomst, had zich tot koopmansklerk opgewerkt. Hij schreef een sierlijke en regelmatige hand en kende, zoals uit zijn aantekeningen blijkt, goed Frans.

We weten echter weinig over hem. Op 27 november 1894 huwde hij te Stekene met Cesarina Maria Desmedt bij wie hij twee zonen kreeg : Geor-

gius Maria Josephus Eugenius geb. in Oostende 13 maart 1896 en Paulus Maria Josephus Augustus Ludovicus geb. in Oostende 22 juni 1897. Eerst woonde hij (zeker nog in 1897) Torhoutse Steenweg 44 en in 1903 (volgens een kiezerslijst) Platformstraat 4. Daarna zijn alle sporen van hem en zijn gezin uitgewist. Is hij in 1914 naar Engeland uitgeweken ? De registers van Oostende en Stekene blijven stom.

E.G. Van den Broucke (= VdB) blijkt ook geen lid geweest te zijn van het « Vlaemsch Verbond », een van de maatschappijen die de Oostendse Kamer van Retorica (verdwenen in 1849) hebben vervangen (vgl. Fr. Vanden Weghe, *Schets eener Geschiedenis der Oostendsche Kamer van Rhetorica 1846-1849*, Rousselare, 1914, p. 82). In het povere verslagboek van dat verbond (berustend in de stadsbibliotheek en handelend over de bijeenkomsten van 15 februari 1872 tot 14 januari 1886 en een paar in 1894) komt zijn naam niet voor. (Dat verbond werd op 19 maart 1956 ontbonden.)

Algemene inhoud van het antwoordcahier

Het oorspronkelijk document omvat 63 bladen, maar in onze ingebonden kopie zijn die versneden tot 116 bladzijden die ik doorlopend genummerd heb. Bovenaan op p. 1 is aangestipt : « verzonden 16 oct. 85, terugontvangen 2 juni 86 ».

De enquête opent met een lijst van 990 substantieven waarvan gevraagd wordt het enkelvoud, het meervoud en de diminutiefvorm op te geven en wel — zegt de voorafgaande onderrichting — « gelijk ze in den gewonen omgang door het volk worden gebruikt en uitgesproken ».

Hierop volgen 36 vrouwelijke persoonsnamen, weer 125 substantieven en wendingen, en 191 adjectieven te verbuigen met een mannelijk, een vrouwelijk en een onzijdig substantief, ook in het meervoud en als gezegde, in de comparatief en de superlatief. Daarna het gebruik van « als » of « dan » (bij comparatieven) en de vorming van de volstrekte superlatief (b.v. stief koed, p. 46), de vervoeging van een groot aantal werkwoorden in de onv. teg. tijd, de onv. verl. tijd en het volt. deelw., eerst 313 sterke en onregelmatige en daarna 315 zwakke werkwoorden.

Na een aantal ontkennende en vragende zinnen en allerlei uitdrukkingen komen aan de beurt : de telwoorden, de voornaamwoorden (de persoonlijke ook in verbinding met « ja », « neen », de voegwoorden « dat » en « als » en sommige werkwoorden), bijwoorden, voorzetsels, voegwoorden.

Eindelijk weer een lijst van 693 substantieven (met suffixen), van 267 adjectieven en van 329 werkw. Tot slot een reeks van 257 samengestelde substantieven, adjectieven en werkw. In totaal meer dan 3.500 woorden.

Naast het trefwoord schrijft VdB, waar hij het nodig oordeelt, de betekenis waarin hij het woord gebruikt, nu eens in het Nl., dan eens in het Fr., b.v. p. 38 : droef (boos, kwaadaardig), p. 14 : kluit (pièce de 10 cs). Soms wijzigt hij een woord, b.v. p. 100 : momber in nomber (zie verder bij de bespreking van de woordvoorraad). Bovendien schrijft hij op een 30-tal

plaatsen onderaan op het blad, in de rand of tussen de regels allerlei opmerkingen over woordgebruik, woordbetekenis en uitspraak.

De fonetische bewerking

Wegens zijn afkomst moet VdB het Oostends heel goed gekend hebben. Daarbij geeft hij blijk van opmerkingsgave en beantwoordt hij de vragen vlijtig en met zorg.

Daar hij de volkse uitspraak van woorden en wendingen noteert, vertoont zijn werk twee essentiële aspecten : een fonetisch en een lexicografisch.

Gebonden als hij was aan de vragenlijsten heeft hij de fonetiek van het Oostends niet expliciet behandeld en evenmin een inventaris van ons dialect opgemaakt. Toch heb ik uit de talrijke gegevens een bondige klankleer van het Oostends kunnen distilleren die ik hierna, eenvoudig en zonder in wetenschappelijke details te treden, uiteenzet.

Wie bewust is van de subtiliteiten en varianten die een dialectische uitspraak vertoont, weet dat scherp inzicht en ervaring onmisbaar zijn voor een getrouwe weergave van de klanken. Een goed voorbeeld van dialectische veelvormigheid geeft VdB zelf p. 49 waar hij, in verband met de onv. verl. t., opmerkt : « Behalve... ik pakte en ik pakten, hoort men somtijd ik paktede en ik paktege, nevens ik paktegen en pachteden (sic, i.pl.v. pakteden). Er zijn lieden die de laatste vormen nooit, of uiterst zelden gebruiken ».

VdB was niet fonetisch geschoold — wat we hem niet kwalijk kunnen nemen — en hij stond dus voor heel wat moeilijkheden die hij niet altijd besefte. Daar hij over geen geijkt fonetisch schrift beschikte, heeft hij zich beholpen met de gewone letters van het alfabet en een aantal diacritische tekens. Zijn vrij ingewikkeld stelsel — tot op zekere hoogte praktisch — is dan ook onvolledig, onnauwkeurig, grillig zelfs en verwarrend. Dat geldt zowel voor de klinkers als voor de medeklinkers.

Over het algemeen duidt hij onvoldoende de juiste uitspraak aan en is hij onvast in het gebruik van zijn diacritische tekens. Zo noteert hij p. 2 bij « plâagshe » (plaagje) en « mâgshe » (maagje) : « De klank is volkomen dezelfde ». En zonder verdere uitleg verklaart hij (p. 2) : « Er is te Oostende bitter weinig verschil tussen de klanken verbeeld door oa en ao ».

Wat allesbehalve duidelijk is.

In een eerste hoofdstuk zal ik nu het klankenstelsel en in een tweede de woordvoorraad bespreken.

BIBLIOGRAFIE

Bla. E. Blancquaert, *Praktische Uitspraakleer van de Nederlandse Taal,* De Sikkel, Antwerpen, 1969, 8ste druk.

Bly Fr. Bly, *Verklarende Vakwoordenlijst van de Zee-Visscherij* (omgewerkt door G. Bly), De Vl. Drukkerij, Leuven, 1931.

De Bo L.L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon* (heruitgegeven door J. Samijn), A. Siffer, Gent, 1892.

Slee. Ary Sleeckx, *Het Oostendse Dialekt*, Oostende (Eigen beheer) (1958).

Ver. J. Vercoullie, *De Taal van de kust* (in : *Steden en Landschappen*, V, pp. 86-91), De Sikkel, Antwerpen (1927).

O.W. R. Desnerck, *Oostends Woordenboek*, Dewilde, Handzame, 1972.

EERSTE HOOFDSTUK

HET OOSTENDS KLANKENSTELSEL

I. DE KLINKERS

Voorafgaande opmerkingen

VdB onderscheidt slechts korte en lange klinkers, respectievelijk door de tekens ˘ en – verduidelijkt, b.v.: ŏet (hout) 13 en ōed (hoed) 10, stŏet (stout) 38 en stōet 103; wĭen (wijn) 26 en wīen (wieden) 76; 'k zĭen (ik ben) 88 en 'k zīen (ik zie) 66; schĭeten (schijten) 58 en schīeten (schieten) 62. Halflange klinkers (b.v. in brood, neus) kent hij niet.

Verder geeft hij maar één spelling van de klanken u (als in schuw), eu als in neus) en de lange o als in Fr. or, nl. ů (schůw 46), ēu (nēuze 29) en ōa (jōar = jaar 27). Voor de andere vocalen echter gebruikt hij twee, drie, vier tot vijf symbolen, sommige met een circumflex, andere met een circumflex boven een lengtestreepje. Hij schijnt niet te beseffen dat zo'n procédé verwarring schept. Het volgend tabelletje getuigt daarvan:

de lange a (ongeveer) als in kaak, wordt voorgesteld door: ā, â, ā̂, âa

de e als in beek door: ē, ê, ē̂

de korte e (als in Fr. sec) door: i, ĭ, ĕ, aĕ, zelfs ī (mīspel 5)

de korte e als in Wvl. bek door: e, ĕ, aĕ, zelfs ē (bēdde 9)

de o als in dood door: ô, ō̂, ōō

de korte o als in bol, pot door: o, ŏ, ăo, ŏa

de u (ongeveer) als in brug door: u, ö, soms eü

Hetzelfde symbool kan dus verschillende fonetische waarden hebben wat de ernstigste overtreding is van de dubbele vuistregel bij het gebruik van het fonetisch schrift, nl.: voor iedere klank een apart teken en ieder teken steeds met dezelfde betekenis. Vgl. b.v. ĕleg (heilig) 107 tgov. bevĕl 22; kēlder 3 tgov. gebrēken 18; kraĕfte (kreeft) 16 (uitspr. als in geschrifte 16) tgov. gebraĕk (gebrek) 18. Hier en daar vergeet hij zelfs een diacritisch teken, b.v. vulte (vuilte) 101 i.pl.v. vůlte. Voor wie geen Oostends kent is dat alles erg misleidend.

Technische redenen (de onvolmaaktheid van de schrijfmachine!) dwingen mij dat fonetisch apparaat van VdB — dat ik voor 't overige volg — enigszins te wijzigen. Om zo praktisch mogelijk te werken geef ik de korte klinkers geen diacritisch teken, de lange een circumflex. Voor twee vocalen wijk ik, duidelijkheidshalve, van het VdB-systeem af: de lange e van Wvl. kerel (bij VdB: ē, ēē) stel ik voor door è, èe; de korte u van schuw (bij VdB ů) door ü. De VdB-spelling van de u (ongeveer als in brug) en van de doffe e laat ik ongemoeid. Ter wille van de bondigheid moet ik de voorbeelden beperken. De cijfers na elk woord verwijzen naar de blz. van het document.

Overzicht van de Oostendse klinkers

In het Oostends komen volgende klinkers of vocalen voor :

a als in lap (kort) en (ongeveer) als in kaak (lang)
e als in beek,
e als in Fr. sec (kort) en als in Fr. père (lang),
e als in Wvl. bek (kort) en Wvl. kerel (lang)
ie als in diepte (kort) en in mier (lang)
o als in pot (kort) en in Fr. or (lang)
oe als in boek (kort) en in boer (lang)
u als in minuut
eu als in reuk
u (ongeveer) als in brug
doffe of toonloze e

In veel gevallen treedt nasalisering op.

We treffen volgende tweeklanken of diftongen aan :
ôaj, ôoj, oej, ei, ui, ouw, aêw, îeuw, üw

Uit de fonetische notities van VdB blijkt dat de uitspraak van de Oostendse spraakklanken in 1885 weinig of niet afweek van die van nu. Dat vergemakkelijkt de nu volgende bespreking.

A. *Enkelvoudige klinkers*

1. De a als in lap en (ongeveer) als in kaak

a) korte a (Nl. lap) — gespeld : a
bad 9, gat 11, kam 23, lap 8, padde 9, ratte 12, enz.
ook in Nl. w. met e :
bart (berd, bord) 11, akster (ekster) 99, trachter 99, matsen (metselen) 113, enz.
ook in :
kannen (kunnen), gekannen 64; maggen (mogen), gemaggen 66, 67

b) lange a (ongev. Nl. kaak) — gespeld : â

Opm. : Daar de Nl. lange a met groter kaakwijdte uitgesproken wordt dan de korte a, klinkt ze helderder dan de korte vocaal. Die Nl. lange a is een aparte klinker die in duur en kleur van de korte a verschilt en dan ook, in het internationaal fonetisch schrift, door een eigen symbool wordt aangeduid (vgl. Bla, p. 61). De Oostendse lange a is eigenlijk een gerekte « korte a » en klinkt daarom niet zo « beschaafd » als Sleeckx beweert (vgl. Slee, p. 17). Om praktische redenen spellen we hier de Oostendse lange a gewoon : â.

Die lange a horen we vóór labialen : b, p, f, v, m en velaren k, g :
sâbel 4, râpe 8, slaâp 102, wâfel 4, gâve 32, klâver 99, schâve 106, nâme 24, bekwaâm 40, beschaâmd 107, krâm 24, kâke 18, âgel 100, ôrevâge (oorveeg) 17, zâge 16, vandâge 96, gâpen 82, râpen 82, begrâven 64, slâven 78, nâmen (noemen) 72, wâken 84, drâgen 84, vâgen (vegen) 95, enz.

2. De e als in Nl. beek — gespeld : ê

Opm. : In het Alg. Nl. is die klinker halflang en alleen lang vóór r (vgl. Bla, p. 66). Vdb maakt hem ten onrechte overal lang.

bêke 19, bête 12, rête 12, slête 103, enz.
bêven 78, brêken 56, stêken 56, wêgen 56, enz.

ook in :

krêpel (kreupel) 107, spêgel (spiegel) 5, striekêge (strijkster) 34, nôaiêge (naaister) 34

ook in enkele volt. dw. met Nl. a :

gedrêgen 65, geslêgen 67, enz.

3. De e als in Fr. sec en Fr. père

a) korte e (Fr. sec) — gespeld : i, ae

1° in Nl. w. met i :

Opm. : In het Oostends (en in het Wvl.) wordt die korte i veel te open uitgesproken en wijkt dus sterk af van de Nl. i (b.v. in : zin) die als een korte slappe e (als in Fr. été) klinkt (vgl. Bla, p. 64). Ten onrechte meent Sleeckx dat de Oostendse i « beschaafd » is (Slee, p. 13).

bril 22, gist 104, lippe 8, mist 104, schip 8, smid 10, vis 31, zin 26, zottinne 34, enz.
dikke 36, milde 45, slim 40, wit 40, wild 44, enz.
willen 66, winnen 52, zitten 56, enz.

2° in Nl. w. met e, ee :

inhte (engte) 101, gispe (gesp) 9, nittel (netel) 100, spil en spael (spel) 22, stilte (stelt) 14, vint (vent) 15, waelde 102, gilve (geel) 40, strinh (streng) 36 (nh = ng, zie verder), vremde (vreemd) 42
ook in : bestaed (besteed) 77 en gewaest (naast geweêst) 88

3° in Nl. w. met u :

dinne (dun) 42, pit 13, stik 20, krikke 20, rik (rug) 17

4° in Nl. w. met ei :

dwil (dweil) 22, eleg (heilig) 107, zil (zeil) 22, zaeljen 68

5° in Nl. w. met ij :

vaeftig (vijftig) 91 en meestal in het suffix -lijk : tiedelik 108, ziekelik 108, enz.

b) lange e (Fr. père) — gespeld : aê (typisch voor het Oostends !)

1° in Nl. w. met e, ee :

baên (been) 25, baêste 16, blaêk 19, daêg 104, daêl 22, aêd 9, aên 91, kaêste (of : keêste) 16, klaêd 10, laêwerke (leeuwerik) 10, maêst 97, taê (teen) 25, vaêrtiene 91, vlaês 106, vraêd 107, vraêze 106, waêze 29, zaê 7, zwaêpe 8, laêlek 36, zaêre 98, laênen 72, baênen 72, waêten 82, enz.

2° ook in laêuw) 33, enz. — zie de dift.

3° in Nl. w. met ei :

beschaêd (bescheid) 102, aêgen (eigen) 40, aêk 19, gaête 12, klaêne 42, balaêne 25, spraê 7, draêgement 15, waê 6, waêneg 94, waêgeren 70 (vgl. Slee, p. 26)

4° in de onv. verl. t. van sterke ww. met scherplange ee :
draêf (dreef), blaêf, schraêf, vraêf, kaêf 57, enz.

5° ook in laêge (laag) 37, laêgte 101

4. De e als in Wvl. bek en Wvl. kerel (met grote kaakwijdte uitgesproken, ongeveer als ai in Fr. main, zonder de nasalisering)

a) korte e (Wvl. bek) — gespeld : e, soms ae

Opm. : Ook die vocaal wordt door de Oostendenaars (en de Westvlamingen) veel te open gearticuleerd en dus niet « beschaafd » zoals Sleeckx schrijft (vgl. Bla, p. 63 en Slee, p. 13)

1° in Nl. w. met e :
elle (maat) 22, gezwel 22, nest 16, spek 104, vel 22, slaecht 38, enz.

2° in Nl. w. met a :
derrem 24, erte (hart) 15, perk 105, slekke 18, smerte 103, step 8, terwe 102, verken 6, vrecht 103, gleddig (glad) 42, tem 40, strem 107, enz.

3° in Nl. w. met i :
blekken (blikken, adj.) 109, blend 42, kennesse 29, krebbe 7, let (lid) 12, messe 29, rebbe 6, schelle 22, splenter 100, strek 19, zelver 100, klemmen 54, pekken 112, schettern 111 — ook in : endegen (eindigen) 111

b) lange e (Wvl. kerel) — gespeld è, èè

1° in Nl. w. met e, ee :
bèr (dier en drek) 7, gewère (geweer) 27, kèrel 5, kèze (kers) 31, nèrienhe (nering) 104, père (peer) 27, gewèèld 11, wèèreld 11, gèren (geren, gaarne) 98, dèren 68, smèren 70, schèren 56, wèren 70, zwèren 56

2° in Nl. w. met aa :
èèrde (aarde) 102, kèse (kaars) 31, lèze 31, pèèrd 11, stèèrt 15, vèze (vaars) 31, wèèrde 102, zwèèrd 11, nèrsteg 107, pèrs 44, waarsch. bij vergissing : lantaêren 26 i.pl.v. lantèren

5. De ie als in Nl. diepte en mier

a) korte ie (Nl. diepte) — gespeld ie

1° in Nl. w. met ie :
diepte 101, ziekte 101, nieks (niets) 95

2° in Nl. w. met dift. ij (kenmerkend voor het Wvl.) : biele (bijl) 22, diek 19, ies 30, liev (lijf) 32, liek 19, liem 105, miene (subst.) 26, piele 22, piene 105, sliek 105, wiede (wijdte) 101, ziede 102 — bieten 58, ieken 58, kieken 58, smieten 58, enz. — fien 42, gries 44, rieke 37, stief 36

3° in Nl. w. op -ind/t, ing, ink :
kiend (kind) 11, liende 102, piente 15, wienter 100, kaettink 104, poâlienk 104, wienkel 101, zienk 105, enz. — bienden 52, vienden 52, sprienhen 54, vrienhen 54, zienhen 54, drienken 52, enz. ook in : gliensteren 111

4° in Nl. w. met e :
ienhel (engel) 5, ienkel 107, ienkst (hengst) 15, schienken 50, enz.

5° in het suffix -erik : lomperiek 19, stommeriek 11, stoeteriek 104, enz.

6° ook in : kiete (kuit) 14, bedieden (beduiden) 76, boekwiet (boekweit) 35

b) lange ie (Nl. mier) — gespeld : îe

1° in Nl. w. met ie

Opm. : In het Nl. is die klinker alleen lang vóór r en in de andere gevallen hoogstens halflang (vgl. Bla, p. 69-69). In het Oostends wordt die gerekt (vgl. Slee, p. 16)

brîef 32, dîef 32, gerîef 106, kîele 23, klîere 28, mîere 28, nîet (niets) 95, rîet 12, verlîes 106, vrîend 11, wîege 17, wîeke 19, wîen (wie ?) 94, zîele 22, dîepe 38, lîev (lief) 36, zîek 36
bedrîegen 60, dîenen 72, gîeten 62, knîelen 68, lîegen 60, enz.

2° ook in : dîere (duur) 40, dîerte 101, vîer (vuur) 28, bîeme (subst. bij) 7, strîepe (streep) 8, stîeren (sturen)

6. De o als in Nl. dood — gespeld : ô, ôo

Opm. : Die klinker is halflang in het Nl., alleen lang vóór r (vgl. Bla, p. 79-80). VdB maakt hem overal lang.

bône 26, krône 26, lôold 103, zôm 24 — rôven 78, stôren 70, tôgen (tonen) 74, enz.
ook in : kôje (kooi) 7, enz. — zie de dift.
ook in : en dôven (dof) slag 36 en in de volt. dw. : gejôgen (naast gejâgd) 65, gerôpen (geroepen) 51, geprôven (geproefd) 79
ook in de onv. verl. tijd : 'k prôven (ik proefde) 79, 'k stôlen (ik stal) 56

7. De o als in Nl. pot en in Fr. or

a) korte o (Nl. pot) — gespeld : o, ao en oa

1° in Nl. w. met o :
bolle 23, pot 13, kop 8, vodde 10, enz.

2° in Nl. w. met a (meestal vóór l) :
bolke (balk) 20, polm 24, volke 20, wol (wal) 21, zolm 21, zwolm en zwaolm (zwaluw) 33, boalsem 6, koalk 13 en kaolk 105, gaolge 17, smoal en smaol 40-41, vaols 44, zoachte 38, oafbrâke 113, enz.
ook in 'k bosten (ik barstte) 52, 'k brochten 66, 'k gerochten 66, geschollen (naast geschild) 55, enz.

3° in enkele Nl. w. met u en oe :
jok (juk) 105, kork (kurk) 105, blomme 24, trop (troep) 9, verdommenesse 106

4° ook in : -auw, -ouw : blouw (blauw) 44, enz. — zie de dift.

b) lange o als in Fr. or — gespeld : ôa

In Nl. w. met a, aa vóór d, t, z, s, l, n, r, j :
drôad 9, rôad 102, zôad 9, baoldôadeg 107, gestôadeg 96, grôate 12,

môate 12, plôate 13, mâazels 101, blôazen 43, rôazen 78, dwôas 44, ôasem 101, kwôale 21, tôale 22, dôaneg (danig) 47, labberdôan 105, môane 25, zwôane 25, ôarem (Fr. bras), ôarmôe (armoede) 102, gôar 106, kôarte 15, snôare 27, schoâre 27, vülôard (vuilaard) 103, zwôar 38, vôaren 64, gôan 66, stôan, vergôaren 110, enz.
ook in -aai : tôaj (taai) 46, enz. — zie de dift.

8. De oe als in Nl. boek en boer

a) korte oe (Nl. boek) — gespeld : oe

1° in Nl. w. met oe :
boek 20, broek 20, koetse 31, moeder 4, ploeg 17, schroeve 32, soepe 9, troev 32, vloek 20, vroeg 98, oalmoese 96, roepen 50, schroeven 78, woekeren 111, enz.

2° in Nl. w. met dift. ou (ook kenmerkend voor het Wvl.) :
goed (goud) (foutief opgegeven met lange vocaal) 103, koede 42, koese 30, oede (ouderdom) 102, smoet 103, voede (vouw) 33, zoet (zout) 103, oeden (houden) 50, koeten (kouten) 84, zoeten (zouten) 50, enz.
ook in : 'k zoen (ik zou : uit 'k zouden) 66

3° in Nl. w. met -ond/, -ong, -onk, -ons :
boent 36, gezoend 42, groend 103, oend 11, oenderoed 103, poend 92, voenst (vondst) 103, enz.
toenhe (tong) 18, doenker 106, droenke 108, joenk 18, voenke 21, proenken 113, roenken 113, oeneffen 108, roenselen 110, enz.
ook in : 'k goenhen (ik ging) 66, 'k stoegen (ik stond) 66

4° ook in koeje 7, enz. — zie de dift. oej

5° ook in : koegel (kogel) 15, toebak 104, boekebôm (beuk) 19, oenbeschoeft 38, groev (grof) 37

b) lange oe (Nl. boer) — gespeld : ôe

Opm. : Ook die klinker is in het Nl. kort en alleen lang vóór r. In het Oostends wordt die meestal gerekt (vgl. Slee, p. 15)

bôer 28, blôed 10, bôel 23, fatsôen 26, gôed 10, grôene 42, ôest (hoest 16 en oogst 103), môe 46, ôesten 100, rôet 103, smôel 23, tôer 28, vôet 13, dôen 66, spôelen 58, rôeren 70, verzôeten 84, enz.

9. De u als in Nl. minuut — gespeld : ü

Opm. : Die vocaal klinkt in het Oostends overal kort.

1° in Nl. w. met dift. ui (eveneens kenmerkend voor het Wvl.) :
bük (buik) 20, büt 103, brüt 103, drüve 24, düm 24, düst (duizend) 91, düvel 6, ül 23, üs 30, klüte 14, krüd 10, kül 23, lüs 30, müs 30, püste 16, schüm 105, schüte 13, snüf 106, vül 40, vüst 16, züneg 108, züver 38, züden 101, büten den üze 35, bügen 62, krüpen 62, küschen 113, rüschen 113, slüten 64, tüschen 113, züpen 62, lüden naast lüwen (luiden) 64, roendüt 101, enz.

2° ook in : düwen 82, schüwen 82 — zie de dift. üw

3° in vier Nl. w. met ij (tussen twee labialen, een Wvl.-Zeeuwse eigen-

aardigheid, Verc., p. 87) :
püpe (pijp) 8, vüve 91, wüf 32, blüven 56

10. De eu als in Nl. reuk — gespeld : êu
Opm. : Ook die klinker, halflang in het Nl., wordt in het Oostends gerekt.
1° in Nl. w. met eu :
bêu 46, brêuke 104, dêure 27, lêute 101, rêuke 19, rêuze 29, schêure 27, sprêuke 19, zêuge 17, stêunen 72, enz.
2° in Nl. w. met o :
dêur (door) 98, kêunienk 18, êunienk (honing) 104 (nu : zaêm = zeem), wêunienhe 18, gewêune 42, gewêunte naast gewente 101, mêugelik 108, vêugel 5, vermêugen 101, zêule 23, zêune 26, wêunen 74, enz.
3° in Nl. w. met u, uu :
dêur (Fr. durée) 106, kêure 28, gebêur 28, mêur 28, natêure 106, êure (uur 28 en huur 106), schêure (schuur) 28, zêur 40, enz.
4° ook in : jêunen (gunnen) 111, strêus (struis) 44, schêuns (schuins) 44 (in O.W. : sjhuis, sjhuisjhe, maar nu eerder sjchuns, met een neusklank — vgl. keünste, met volgende vocaal 15, en verder : Nasalering).

11. De u (ongeveer) als in Nl. brug — gespeld : u, ö, soms eü
Opm. : Die klinker, slap uitgesproken in het Oostends (en het Wvl.), ligt dicht bij de Nl. doffe e en wijkt dus duidelijk af van de Nl. u die als een korte slappe eu klinkt. Ook hier vergist Sleeckx zich want hij beschouwt die Oostendse u ten onrechte als correct (vgl. Bla, p. 73; Slee, p. 15).
1° in Nl. w. met u :
brugge 17, busse 30, gebörte (buurt) 103, krulle 23, keünste (kunst) 15, jeünste (gunst) 15 (zie : Nasalisering), kust 16, mugge 17, musche 31, mutse 31, prulle 23, klötsen naast klutsen 113
2° in Nl. w. met o :
buk naast bök (bok), bötter (boter) 4, dunder 100, dul 40, vul 40, mussel 5, nunne 26, rugge 102, pöls naast puls (pols) 31, schulle 23, schuttel 5, tunne 26, zunne 26, zöster 4 maar gezusters 115, wölle 105, wölv naast wulv 33
3° ook in : böskop (bisschop) 8, busdom (bisdom) 24, begön (begin) 105, um, öm (hem) 34, lucht (het licht) 14, wulg wölg (wilg) 104, kuttel (keutel) 100, jukken (jeuken) 84, pruttelen (preutelen) 109

12. De doffe of toonloze e als in Nl. vader, spijtig, enz. — gespeld : e, ë (in het fonetisch schrift voorgesteld door een omgekeerde e)
vôader 3, iedel 107, bermertig 107, niedreg 107, spieteg 107, kwôalek 98 (maar dèrelik 108), enz.
twaëë naast tweie 91, drieë 91, eië of aê (heide) 102
berje (berrie) 7, schôalje (schalie) 7 maar merrjë (merrie) 7, oljë (olie) 102, stoffjë 32, zêmjë (zenuw) 33

B. *Diftongen*

1. Met als tweede element i of j :

1° Nl. aai — gespeld : ôaj, ôai
bôaj (baai) 102, drôaj 102, frôaj 46, krôaie 7, môajen 78, nôajen 78, zôajen 78, zwôaien 78, enz.

2° Nl. ooi — gespeld : ôj, ôoi
plôj 7, strôj 7, vlôje 7, ôoi (hooi) 102, dôojen 80, enz.

3° Nl. oei — gespeld : oej, oei
bloei 102, groei 102, moejte 101, poejer (poeder = geneesmiddel) 100, bloejen 80, gloejen 80, roejen 80, enz.

4° Nl. ei — gespeld : ei

Opm. : In verband met die tweeklank merkt VdB p. 2 verrassend op : « de klank ei is bij ons altijd ei, dat is : niet aei ». Hij lijkt daarmee te suggereren dat die laatste nuance toch bestaat. In elk geval wordt naast het burger-Oostends « ei » nog altijd in plat-Oostends of Kaais « èj » gehoord met als eerste element de e van Wvl. bek. Zo zal het ook geweest zijn in de tijd van VdB (vgl. O.W. p. 14 — Slee, p. 26 vermeldt die nuance niet).
beier (bes) 27, beitel 101, ei 7, eiland 10, keizer 3, meisen 10, veister (venster) 99, vleie (vlegel) 100, breien 48, peizen 78, enz.
eigenôare naast aêgenôare 105, weie naast waê (weide) 6, enz.
ook in het suffix -heid : ôardegeid 10, gôeteid 10, vülegeid 103, enz.
ook in : je dei (deed) 67, je lei (legde) 67, enz.

5° Nl. ui — gespeld : ui, uj

Opm. : De Nl. ui is in de regel Oostends ü (vgl. Klinkers, 9°, 6) — die tweeklank, die in het Oostends weinig voorkomt, horen we in :
duit 13, luj (lui) 46, luiegeld 103, spuite 14, spuiten 64, fluite naast flüte 13, buje naast böje en büwe (bui) 7
Voor fluiten 64, zie : Hoofdst. 2, Woordenschat, 2°.

2. Met als tweede element w :

1° Nl. auw, ouw : gespeld (ou(w)
douw (dauw) 106, flouw 44, foute 13, gouw 44, kabeljouw 106, louw 44, mouwe 33, ouwe (aar) 27, rouw (ruw) 46, touwe 33, mollegrouwen (met mollegrauw of molblauw kleuren) 80, pous (paus) 29, souse 29, smous 30, enz.

2° Nl. eeuw — gespeld : aê(u)w
aêuwe 33, maêuwe 33, snaêw 106, spraêuwe 33, gaêwen 80, enz.

3° Nl. ieuw — gespeld : îeuw
nîeuwe 46, vernîeuwen 80 (VdB noteert hierbij p. 81 : « men vervoegt veelal vernieuwen, ook zegt men : een nîeven hoed, enz.) — vgl. Slee, p. 24

4° Nl. uw — gespeld : üw
düw 106, schüw 46, schôadüwe 106

Nasalisering

VdB kent het verschijnsel maar hij weet het niet aan te duiden. Wel beweert hij (p. 15) : « de un van kunst, gunst klinkt volkomen als de fransche neusklank un ». Maar bij gebrek aan geschooldheid schrijft hij gewoon : keünste en jeünste. Nergens trouwens noteert hij de nasale uitspraak in het Oostends (Slee. en O.W. evenmin). In het fonetisch schrift wordt de nasalisering aangeduid door een tilde, een accent (een soort van gerekte liggende s) dat in het Spaans gebruikt wordt (b.v. boven de n van Espana) om een Fr. gn-klank weer te geven en in het Portugees boven a, o, e om een neusklank te verbeelden.

Onnauwkeurig en misleidend zijn dus volgende spellingen van VdB :
anzien (azijn) 105, binst 98, dansen 48, frinze (aardbei) 7, ganze (gans) 31, kiens (kinds) 109, lânst (langs) 97, lienzôad 34, mênschen 37, oengeluk 116, oense (ons, subst.) 31, ôensdâge 33, van ens toet ens 97, 'k en en gaên ('k heb er geen) 96, tîen brôn (tien broden) 10, winste 103, moenze (moeten ze ?) 93, erdôens (opnieuw) 89, deurgôans 89, naêns (neen zij) 92, enz.

Vocaalverandering

Het Oostends vertoont ook afwijkingen van het Nl. door vocaalverandering, nl. verkorting of rekking.

A. *Verkorting* (vgl. Slee. p. 32, O.W. p. 11, Verc. p. 88)

1. Bij substantieven :

aetplatse 35, dopsel 35, drogte 101, grotte (grootte) 101, korsen (koorts) 106, maksel 35, orlôge 104, radsel 35, schatse (schaats) 30, stombôt 35, spraekkâmer 35, waelde 102, enz. — ôgte 101 afwijkend van modern Oostends : ogte

Vooral bij diminutieven (waarbij sh = sj; zie verder : Consonanten) :
âp : aptshe 8; grêpe : griptshe 8; pèèrd : perretshe 11
wêke : waekshe 19; staên : staentshe 25; zwère : zwertshe 27
knîe : knietshe 7; ôre : ortshe 28; bôas : bashe 29
voet : vôetshe 13; nêute : nötshe 13; enz.
afwijkend : rêuke : reukshe 19, nu : rökshe of rukshe.

2. Bij adjectieven (comparatief en superlatief) en bijwoorden :
grotter 39, groste 46, grots (groots) 44, last (laatst) 97, nakt 38, ogste 37, schonder 96, schonste 43, vorst (vorenste) 97, vors (voorts) 98, vôordan (voortaan) 98;
afwijkend : ôger 37, nu (h)ogter (vgl. Slee, p. 3)

3. Bij vele ww. :
   a. met stamklinker â en aê in 3e pers. enk. onv. teg. t., onv. verl. t. en volt. dw. :
   brâken, je brakt, brakte, gebrakt 84.85, enz.
   kwaêken : je kwaekt, kwaekte, gekwaekt 84.85, enz.

b. met stamklinker ê en ô in 2e en 3e pers. enk. onv. teg. t. :
brêken, je braekt 56, enz.
lôpen, je lopt 48, enz.
ook in knopen : je knopt, 'k knopten, geknopt 82.83
afwijkend : je kôokt, rôokt, stôokt 86 — wij maken dat nu kort.

B. *Rekking*

1. In talrijke samentrekkingen (door uitstoting van intervocalische d), vooral bij infinitieven en volt. dw. :

   lêren (lederen) 109, lêg (ledig) 36, wêer 99, brôere 4, pôer (poeder = buskruit) 100, rôe 102, schôere (schouder) 4, brôan (braden) 48, gebrôan 49, lôan 64, rôan 48, enz.
   laên (leiden) 48, schaên 48, spraên 76, waên (weiden) 76, klaên (kleden) 76, bestêen 76, gelêen 57, knêen 76, smêen 76
   snîen (snijden) 58, 'k snaên 58, gesnêen 59, mîen (mijden) 58, rîen 56, strîen 58, vrîen 80, wîen (wieden) 76, verbîen 60, 'k verbôon 60, verbôon 61, blôen 76, brôen 80, vergôen 76, vôen 76 (voeden)

2. Bij sommige ww. met stamklinker ê en i (eten, breken, zitten, enz.) in de onv. verl. t. :

   j'aet maar j'ât 54, enz.
   je braekt maar je brâk 56, enz.
   je zit maar je zât 56, enz.

3. ook bij hebben : 'k ân (ik had), m'ân (we hadden) 67
   komen : 'k kwâmen (ik kwam) 88
   helpen : 'k îelpen 50
   roepen : 'k rîepen 50, enz.

Toonloze slot-e bij veel adjectieven en substantieven

Dat verschijnsel is eigen aan de West- en Oostvlaamse dialecten. Die slot-e is enerzijds het resultaat van een verdoffingsproces, in het Middelnederlands, van heldere eindklinkers zonder hoofdtoon, en anderzijds van de werking van de analogie. Ook de eufonie speelt hier een rol wat Sleeckx wel tot de naïef-romantische verklaring inspireert (Slee. pp. 12-14) : « dat de Oostendenaars een hekel hebben aan woorden eindigende op een gesloten lettergreep » of omdat « wij een zwak hebben voor woorden met doffe eind-e » (vgl. Prof. A. Van Loey, *Schoenfeld's Historische Grammatica van het Nederlands*, Thieme, Zutphen, 1959, 6e druk, p. 117 e.v.; Verc. pp. 88.89).

bliede 47, brâve 37, dichte 109, drôge 37, gemaêne 43, kôale 41, klaêne 43, kôele 41, lôate 97, lichte 109, lüde 107, rechte 109, riepe 38, roste 44, stille 40, zôete 38, enz.
antwôorde 103, bôane 105, bille 105, biechte 103, blôaze 29, büze 30, bulte 14, düve 33, ôande (eend) 11, ellebôge 40, ôane (haan), ulpe 102, kanne 25, katte 12, kinne 25, komste 103, krôane 25, küpe 9, mande 11, maêze 28, miere 28, môordenôare 105, nôalde 11, nekke 19, nichte 14, ôge 17, osse 29, pille 22, rüte 14, schelle

22, schelpte 9, slâve 32, sloepe 102, sprâke 104, stemme 24, sterre 27, straffe 32, trôane 25, vanhste 103, vienke 21, vlamme 23, waste (was) 106, wolke 20, zaêpe 102, zîele 22, enz.

II. DE CONSONANTEN

Voorafgaande opmerkingen

Ook hier schiet VdB fonetisch te kort. Ongetwijfeld heeft hij oor voor de dialectische uitspraak. Maar hij is onbedreven in de fonetiek en de elementaire regel dat wij vóór een rust alle stemhebbende slotconsonanten stemloos maken, volgt hij niet. Hij houdt zich voorzichtig aan het analogieprincipe uit de gewone spelling en schrijft dus : stad 9, brod 10, dag 16, slag 16, twienteg 91, vôgd 10, korv 33, dôv 37, troev 32, enz. i.pl.v. stat, brôt, dach, slach, twientech, vôcht, korf, dôf, troef. Ook : je snaêd 59 (naast je smaêt 59) i.pl.v. je snaêt. Correct : brôtshe 10 maar : oedshe 10 i.pl.v. oetshe (hoedje). En helemaal foutief : gelaedt (geleid) 49.

De fonetische grondstelling : noteren wat werkelijk uitgesproken wordt, durft hij niet consequent toepassen. Hij lijkt bang te zijn het vertrouwde spellingsbeeld te sterk te verwringen. Hij schrijft correct : wiede (wijdte) 101 maar daarnaast braedte 101, braê klaêd 42, vieand 10, i.pl.v. braete, braê klaêt, viejant. Verder : aolles 95, wafferaên (wat voor een) 94, achttîene 91, oetten 109 hoewel hier maar één l, f of t gehoord wordt. En totaal verkeerd : kwôadeid 102 i.pl.v. kwôateit, enz.

Het sandhi- of assimilatieverschijnsel (de onderlinge beïnvloedîng der spraakklanken) ontgaat hem niet, maar hij behandelt het onnauwkeurig en inconsequent. Soms blijft hij halfweg steken. Hij spelt (ongeveer) correct : blôtsôfs 35, nachruste 35, je gienktôar (hij ging daar) 33, oasten komt (als hij komt) 88, maed üs (met ons) 34, jôan (ja hij) 92, jâme (ja wij) 92, naênen (neen hij) 92, naême (neen wij) 92, dank (dat ik) 93, dame (dat wij) 93, moenk (moet ik) 93, moeme (moeten wij) 93, mank (mag ik) 93, wink (wil ik) 93, enz. maar daarnaast : ôogtag 34, pachôed 35, nie gôed 34, nie vêle 34, oentvanhen 116, rechvèrdig 36, stiefvôader 3 i.pl.v. ôochtach, pachtchôet, nie chôet, nie fêle, oentfanhen, rechfèrdech, stiefôader. Verder mae vier (met vuur) 34, dat îer 94, je lâert ie (hij leert hij) 87, wat dôen me nu 88, gôan me 93, enme (hebben we) 93, binst de wiele 99, losgôan 114, opzet 114, enz. i.pl.v. mae fîer, dad îer, je laêrd ie, watôeme nu, gôame, ème, binste wiele, loschôan, opset.

Ook andere assimilaties zoals van nb tot mb en van nl tot l ontsnappen aan zijn aandacht, b.v. oenbeschoeft 38.39, anbakken 113, inbrienhen 113, anlanden 111 i.pl.v. oembeschoeft, ambakken, imbrienhen, alanden.

Wat de afzonderlijke medeklinkers betreft, hier heeft VdB de uitspraak van de gemiddelde dialectspreker genomen. Hij weet echter dat er schakeringen voorkomen (zie verder : klankveranderingen).

Voor de h is hij bijzonder stipt. Met de Nl. g en met de sch vergist hij zich en voor de fonetische voorstelling van g (als in Fr. gel), van sj en ng vindt hij, bij gebrek aan een efficiënt systeem, slechts een onhandige oplossing.

De Franse g-klank (als in Fr. gant), die ook in Nl. woorden voorkomt, onderscheidt hij niet.

de h

Ook toen spraken de Oostendenaars die consonant niet uit en terecht laat VdB hem overal weg. We krijgen dus :

> âge (haag) 16, ôaze 28, ôaten (haten) 82, âven 101, âver 99, aêre (heer) 27, aês (hees) 109, aêt (heet) 38, enne 25, ekse 31, oek 20, üs (huis) 30, ôere 28, oenderd 91, oentôal (onthaal) 105, oppe 102, ôvèrdeg (hovaardig) 107, sprienkôane 100, enz.

de g (als in Nl. gaan)

In plaats van die specifiek Nl. spirans of fricatief laten de Oostendenaars en de andere Westvlamingen in hun dialect een soort van h horen maar nooit een g, zoals Sleeckx verkeerdelijk meent (vgl. Slee, p. 29). Dat is ongetwijfeld ook zo geweest in de tijd van VdB. Toch schrijft hij overal gewoon g, dus :

> gilve (geel) 40, gaêl en gans 97, gaête 12, gôte 13, goed (goud) 103, mâger 38, g'raêd (gereed) 107, gôrzâam 40, zelfs : g'andeg (handig), 107, enz.

Ook in sommige subst. op -heid (waar we in het Oostends een ch uitspreken) : gouwegeid 102, schônegeid 103, stievegeid 103, vlietegeid 103, en in de volt. dw. :

> g'et (gehad) 67, geôasemd 73, g'êten 55, g'ôald 67, g'ôast (gehaast) 85, g'anhen (gehangen) 49, g'erfd 51, g'ôest 85, g'olpen 51, g'ôopt 83, g'ôrd 71, g'oeden (gehouden) 51, g'êurd (gehuurd) 71, g'üld (gehuild) 69, enz.

de sch (als in Nl. schoon) (in fonet. schrift : sχ)

Ook in die tijd werd in het Oostends geen Nl. sch uitgesproken maar zoals nu : sjch. VdB noteert hier overal (misleidend) sch, dus :

> schône 47, schâ 102, schêne 25, schelpe 9, pôaschen 101, eischen 113, küschen 113, enz. i.pl.v. sjchône, sjchâ, enz.

de g (als in Fr. gel) (in fonet. schrift : ʒ)

Die klank komt in het Nl. alleen voor in bepaalde verbindingen en in vreemde woorden. Hier heeft VdB — waarschijnlijk onder invloed van het Fr. — weer de letter g gebruikt maar onderstreept, ter onderscheiding van de andere (Nl.) g. We lezen dus :

> oa<u>g</u>e (als je) 93, <u>g</u>alôes 44, <u>g</u>aloezie 102, <u>g</u>üste (juist) 98, pêge (pees) 29, rü<u>g</u>e (ruzie) 102, slü<u>g</u>e (sluis) 30, spie<u>g</u>e (spijs) 29, spoen<u>g</u>e (spons) 31

de sj (als in Nl. mesje) (in fonet. schrift : *S*)

In plaats van het voor de hand liggende sj gebruikt VdB hier vreemd genoeg sh b.v. in :

> shouwen (sjouwen) 80, shachelen 110, shiefer (cijfer) 10

Hij past dat ook toe bij de diminutieven waarbij hij opmerkt : « ... er is maar één enkele verkleiningsuitgang in het Oostends en dat is je die al

of niet van s voorafgegaan she uitgesproken wordt » (p. 3). Dat is volstrekt niet duidelijk.

Bovendien heeft hij niet gezien dat heel wat diminutieven de uitgang -tje vertonen, in het Oostends uitgesproken « tsje ». Zelf schrijft hij :

laertshe (laddertje) 3, lietshe 10, pomptshe 9, enz.

Verrassend correct Nl. (bij vergissing ?) :

pêetje 99, mêetje 99 (peter, meter) naast pêtshe 12.

de ng (als in Nl. ding) (in fonet. schrift : ŋ)

VdB verbeeldt die nasale klank door nh en spelt dus :

caenh 92 en cinh 15 (cent), dienhen (ding) 17, oenher (honger) 100, kartonh 105, maênienhe (mening) 104, nèrienhe 104, oentvanher 99, planh (plan) 105, ranh 17, schienh (schijn) 105, slanhe 17, tanhe 17, tiedienhe 104, toenhe 18, trinh (trein) 25, ütoenheren (uithongeren) 111, vanhenüs (gevangenis) 106, vienherlienh 104, wiedienhe 104, enz.

Diezelfde nasale klank wordt ook gehoord in sommige woorden met nd, b.v. in vienhen = vinden (zie verder : Klankveranderingen 6, b).

de g (als in Fr. gant) (in fonet. schrift : g)

Die klank komt onvervalst voor in enkele Franse, Duitse en Engelse leenwoorden maar ook (met gering verschil) in Nl. woorden waar k onmiddellijk gevolgd is door b of d, b.v. pakdrager (vgl. Bla, p. 104.105). Fonetisch onjuist is dus de spelling riekdom 105, braekbôar 107, enz. waarin de k als g klinkt.

Glottisslag en sonantische slot-n

Het was te verwachten dat VdB geen melding zou maken van die twee verschijnselen die heel gewoon zijn bij dialectsprekers. Het eerste, de glottisslag of stembandexplosief, is het geluid dat we horen, b.v. in steken, i.pl.v. de k die als 't ware ingeslikt wordt (vgl. Bla, p. 57 en 105.106). In het fonetisch schrift wordt de glottisslag aangeduid door een vraagteken zonder punt.

Bij het tweede verschijnsel wordt na weglating van doffe e (vooral bij infinitieven) de slot-n sonantisch of gewijzigd door de voorafgaande of volgende consonant; b.v. zetten wordt zetn (met een kort verticaal streepje onder de n). (Vgl. Bla, p. 109; O.W. : koopm, loopm, kookn, maakn, zitn, enz.).

Klankveranderingen

1. *Invoeging van een klank* (epenthesis)

   een a : kalant 14, kaliete 102, parüke 20

   een d : ülder (huilder) 4, vertelder 99, vlîender (vlier) 106, bôrden (boren) 76, oalderzîelendag 35

vooral bij comparatieven :

fiender 43, klaender 43, schonder 43, bründer (naast brüner) 43, dinder (dunner) 43, felder 41, kôalder 41, kôelder 41, smoalder 41, stilder 41; dulder (naast duller = doller), en vulder (naast vuller = voller) 41 en vülder (naast vüler) 41, enz.

2. *Uitstoting* (syncope)

van r : beuze (31), bost (borst) 15, bustel 5, döst 104, aêste (eerste) 47, galôes (jaloers) 44, gèste (gerst) 104, gas (gras) 106, èrsen (noot van VdB : « de ro wordt niet gehoord ») (= hersens) 6, kaste (korst) 15, kèze (kers) 31, kèse (kaars) 31, kestag 35, lèze (laars) 31, mèrs (meers) (noot van VdB : « meest zonder de r te laten horen ») 32 — dat was ongetwijfeld ook het geval met pèrs (paars) 44, vèze (vaars) 31, vas (vers) 109, woste 15, basten 52, dasschen (dorsen) 52, kèren (karnen) 68, vermaêderen (vermeerderen) 110 (vgl. Slee, pp. 30-31)

van l : oas (als) 99, oasan (uit : alsan = altijd) 96, azôo 98, elk 94 (noot van VdB : « de l wordt niet of althans zeer weinig gehoord »), elkendaên 94 (VdB : « l bijkans niet gehoord ») (vgl. Slee, p. 29), ôazenêute 13, zuk aên (zulk een) 94

van n : liewôad (lijnwaad) 34, schriewerker (schrijnwerker) 34

van t : luchshe (luchtje) 14, grachshe 14, knechshe 14, enz.

van d (intervocalisch) :

veelvuldig, o.a. lêer 99, wêer 99, vlêre (vleder) 99 (vgl. O.W. = haak met veer) — vooral bij ww. (zie boven : I. Klinkers, Vocaalverandering, B. Rekking)

syncope ook in :

elt (helft) 14, mart (markt) 15, inte (inkt) 103, kart (kwart) 92

3. *Afkapping* (apocope)

van t : in mes (mest) 104, ries (rijst) 104

van d : en goe, en kwôa, en dôo vrouwe 42, en rôo klaêd 42

4. *Gelijkmaking* (assimilatie)

kasse (kast) 15, spelle (speld) 12, dikkels (dikwijls) 97

6. *Andere wijzigingen :*

a. stemloze k, t, f i.pl.v. g, d, v in :

ôarienk 17, pôalienk 104 (vgl. Slee, p. 30), rienk 17, schellienk 104, art (hard) 42, verharten 111, liewôaten 109, lôten (loden, adj.) 109, gunter (ginder) 98

fiege 17, flagge 16, flot (adj.) 109, fôelen 68, frêten 54, beflaggen 74

omgekeerd : strave (straffe) soepe 36

b. -nd wordt in sommige woorden ook als de nasale ng uitgesproken (bij VdB gespeld : nh), b.v. in :

boenhel (bundel) 101, vienhen, voenhen, gevoenhen (naast vienden, voenden, gevoenden) 52.53, voenhste 103, wanhelen (wandelen) 109, wanhelienhe 17, zoenher (naast zoender) 98

ook in : oenherbroek, oenherklaêd 114, enz. (naast de vorm met d) (vgl. Slee, p. 30) — ik voeg hieraan toe (in VdB-spelling) : amanhels (amandelen), anhelienhe (handeling)

c. intervocalische j in :

bejagen (behagen) 74, bejoed (behoud) 103 (naast de vorm zonder j) — hierbij signaleer ik : gejeugen (geheugen) en zaêjoend (zeehond)

d. -cht i.pl.v. -ft in :

zichten 84 (algemeen Oostends is : zichteliengen — vgl. O.W.), vaechteg (naast vaefteg) 91

e. buiten : noenkel 21, met voorvoeging van n, komt bij VdB geen ander geval van prothesis voor. Want zijn spelling : necht (hecht) 14, nelt naast elt (helft) 14, nôom (oom) 24 en nasse (as) 28 (met voorgevoegde n van het lidwoord) is subjectief en willekeurig.

TWEEDE HOOFDSTUK

DE WOORDVOORRAAD

Het woordmateriaal dat VdB heeft verwerkt, is natuurlijk slechts een gedeelte van de toenmalige Oostendse woordenschat. Zoals ik al opgemerkt heb, moest hij zich houden aan Prof. Willems' lijsten zodat hij vele typische Oostendse woorden en uitdrukkingen eenvoudig niet kon opgeven.

Toch was de taak van onze koopmansklerk niet zonder implicaties. Voor een enkeling blijft het altijd moeilijk de woordvoorraad, de uitspraak en syntaxis van zijn streektaal te beschrijven. Wanneer hij zijn kennis niet toetst aan andere dialectgenoten, loopt hij het gevaar zich te vergissen of te veralgemenen. Terecht beweert R. Desnerck « dat er niet twee Oostendenaars te vinden zijn die juist op dezelfde wijze spreken » (O.W. Inleiding, p. 27). Die differentiatie geldt vanzelfsprekend voor alle dialecten. In ons taalgebruik zijn we inderdaad beïnvloed door allerlei factoren waaronder opvoeding, onderwijs, ontwikkeling, geaardheid, werkkring, belangstelling.

Dat belet nochtans niet dat er, buiten individuele of familiale verschillen, in elk dialect een algemeen woordbestand bestaat dat juist door het consulteren van andere dialectsprekers kan achterhaald worden. We kunnen hier de vraag stellen of VdB die weg heeft gevolgd. Tot zijn voordeel moet ik zeggen dat hij ook al eens twijfelde. Bij het trefwoord baden 76.77 (ww.) noteert hij : « Ik twijfel of dat woord wel eigenlijk Oostendsch is, of het niet eerder ingebracht is door duitsche bezoekers. In zuiver Oostends zegt men omschrijvend : een bad nemen ».

Hoewel ikzelf, geboren in Oostende 1910, thuis altijd onvervalst Oostends heb gehoord, ben ik toch, om met groter zekerheid te kunnen oordelen, bij vijf zegslieden te rade gegaan. Daar onze enquête het Oostends van ruim 90 jaar geleden opgraaft, heb ik alleen oudere Oostendenaars uitgepikt met als geboortejaar respectievelijk 1893, 1906, 1907, 1912 en 1922.

Ook zij stemden niet voor alle gevallen volkomen overeen. En ongetwijfeld zouden veel jongere Oostendenaars heel wat meer materiaal gewraakt hebben.

Dat er na een kleine eeuw een aantal woorden verouderd en verdwenen zijn — niettegenstaande de levenskracht van een dialect — mag niet verwonderen. Alles verandert. Geen land, geen volk, geen stad weerstaat aan de macht van de voortschrijdende wetenschap en techniek. De tweede wereldoorlog heeft dat proces van vernieuwing en modernisering versneld. Stijgende welvaart, woningbouw, grote warenhuizen, mode, reclame, sport, ontspanning, verkeer, toerisme, enz. hebben een nieuwe levensstijl gescha-

pen. En dat alles wordt door de taal en dus ook door de dialecten weerspiegeld. Voeg daarbij de nivellerende invloed van het onderwijs, de radio en de TV en dan is het duidelijk dat honderden nieuwe — vooral vreemde — woorden opduiken en vele innig-vertrouwde verdwijnen. Dat kan betreurd worden — met weemoed zoals Sleeckx het doet (vgl. Slee, pp. 50-53) — maar dat feit moeten we nuchter constateren. De nieuwe ideeën en levensvormen zijn niet te stuiten en de jeugd neemt ze spontaan over.

Bij het doornemen van de lijsten protesteerde mijn dialectoor herhaaldelijk.

Enkele woorden waren mij totaal onbekend. Tegenover andere stond ik verrast, onthutst, zelfs ongelovig. We menen immers allen te veel dat we ons dialect volkomen beheersen en verwerpen gemakkelijk wat buiten onze horizon ligt.

Of nu VdB ook bij zegslieden zijn licht opgestoken heeft, lijkt mij heel onwaarschijnlijk. Uit het gedeelte van het woordmateriaal dat ik hier onder de loep genomen heb, komt m.i. duidelijk zijn subjectieve instelling tegenover zijn dialect naar voren. Dat mag blijken uit de woorden en uitdrukkingen die ik hieronder aanhaal en die ik duidelijkheidshalve in een vijftal groepen indeel.

Een eerste groep (1°) bevat een 40-tal woorden die al vele jaren niet meer in zwang zijn. Een tweede groep (2°) bestaat uit een reeks woorden die nu geen algemeen Oostends zijn en, volgens mij, grotendeels onder invloed van de literaire bedrijvigheid van VdB opgenomen werden. Daarna breng ik een aantal woorden bijeen (3°) die in hun afwijkende vorm nu verouderd zijn. Hierop volgen authentieke Oostendse woorden (4°) (waarvan sommige al tekenen van slijtage vertonen). In een vijfde groep (5°) staan woorden die ten onrechte niet opgenomen werden. Tenslotte (6°) signaleer ik een aantal vergissingen van VdB.

1° Woorden die niet meer in zwang zijn

âle (drek) 105 (niet O.W.)

biestoanêge (bijstaanster = helpster van de vroedvrouw) (O.W., Slee, p. 32)
bloeiste (= bloeite) 101 (niet O.W.)

erfworm 34.35 (niet O.W.; De Bo : « erfworm, nerfworm : schin op het hoofd van kinders », m.a.w. hoofdroos, een kwaal van de schedelhuid gekenmerkt door kleine schilfers of schubbetjes.

galiool 7 — opgegeven bij het trefwoord kevie (naast kooi en kot).
Galiool is een variante van de vormen bij De Bo : gaiole, giole, gariole, griole (= vogelmuit) (O.W. garjole), alle ontwikkeld via het oudfrans : gaiole, jaiole (waaruit Fr. geôle = gevangenis) uit Lat. caveola, dim. van Lat. cavea (oorspr. hol, kooi voor dieren) (waaruit Fr. cage).

il 100 (O.W. hille = duin, zandheuvel)

katoens (= meisjes) 26 (niet O.W., niet De Bo)
klappêge 34 (O.W. klapege) en klappeier 34 (niet O.W.)
kuite 14 — VdB noteert hierbij : « tête d'os ». Ik kan dat niet thuisbren-

brengen. Het Oostends kent alleen « kiete » = 1. viseieren (kuit), 2. haring met kuit, 3. vlezige achterkant van het onderbeen (vgl. O.W. en Bly).

moeje (= tante) 7 (O.W. en Slee, p. 25)

ügel (ouwel) 5 (niet O.W.; De Bo : « ugele, uwel = ouwel om brieven te sluiten, Fr. pain à cacheter »)

rümer (romer) 4 (O.W. romer)

schimmelsel (schimmel) 100 (niet O.W.)

smittinne en spinnette (spinster) 34 (niet O.W.)

vleie (vlegel) 98 (O.W.)

vanhenüs (gevangenis) 106 (niet O.W.; mij bekend in een oud Oostends liedje)

b'endeg (behendig) 107 — 'n woord met uiteenlopende betekenissen :

De Bo : veerdig, rap, spaarzaam
O.W. : eergierig, eigenzinnig
dialect van Leffinge : zwijgzaam, gesloten
in Gistel : vrekkig

nieuwe (in de zin : « ik ben nieuwe om iets te weten » 44), nu : benieuwd om...

koreien (met accent op ei — bij het trefwoord : korien = enlever les entrailles) 80 (niet Bly, niet O.W.)

wel De Bo : korien (klemtoon op rien) « de kurre (uit Fr. curée = deel van de jachtbuit voor de honden) of het geweide uithalen. Een kalf, een konijn, een kieken korien. Bij Kiliaen : koreye ».

In O.W. alleen kreje (kreie) = de ingewanden. — Darmen en maag van een vis wegnemen heet in het Oostends gutten (vgl. Bly en O.W.).

Het subst. en het ww. komen nog voor in de dialecten van het omliggende, o.a. in Leffinge : de kreie en kreien = de ingewanden uithalen van konijn, kieken, duiven, palingen, enz.

in Gistel en Oudenburg : de kreie (= de ingewanden)
in Stalhille en Roksem : de kruije (id.)

spennen (spenen) 72 (niet O.W., hier spennen = spannen). Mijn oudste zegsman kende « gespend » = die voor zichzelf moet zorgen — bij De Bo : gespend = dorstig.

vêesten (= 'n wind laten) 112 (niet O.W., niet De Bo)

vôorderen (vorderen) 111 (niet O.W.)

Geen enkel van volgende bijwoorden en voegwoorden staat in O.W. :

bienôar (bijna) 97
b'oalvens (behalve) 98
oalêventwel (evenwel) 9
oalraêds (reeds) 98
gôedsmôeds 35
errewôarts (herwaarts) 97

omdeswille dat 98
an üsen en vieren (aan ons vieren) 92
schabouwelik 46
sieder (sedert) 98
roefelpatoefel (bij het trefwoord : roffel 101) — noot van VdB : « haastig en met veel gedruis ») (O.W. alleen : roefeln = geweldig te keer gaan).

te morgend, te nuchtend, te noene 35
te zaêwôart 97
toe Brussel (= in Brussel) 48
woarêdeg (warentig) 108

2° Woorden opgenomen, vermoedelijk onder literaire invloed, en geen algemeen Oostends

arsdom 46
b'oorlek (behoorlijk) 108
djent 36
dor 36
gek 36

môj (mooi) 46 (« mooi » komt in het Oostends bijna uitsluitend voor in de benaming mooiemeid). Volgens Bly is dat de vlaswijting (merlangus albus), volgens O.W. is dat de heek of hake, een soort van stokvis (merluccius vulgaris) (vgl. Bly onder : kabeljauwachtige vissen; O.W. onder heke).

murwe 47
louter 106
vermaard 44
welgemutst 115
vranhe (adj. wrang) 36
wulps 112
arsschelm 115
bagiene 26
de banhen 47 (alg. Oostends : de benauwdeschieter)
dêgen 6
drek 104
drukte 101
gekkinne 34 (alg. Oostends : zottinne)
geküs (gekkenhuis) 34.35 (alg. Oost. : zotüs, zottekot)

geuzinne 34 (die vrouwelijke vorm heb ik nooit gehoord, wel : geus en geuzen = niet rooms-katholiek, protestants — vgl. « de geusche kerke » — niet gelovig of die zijn kinderen naar een niet katholieke school stuurde)

iefvrouwe 33
ienhelrôe (hengelroede) 100
eiden (heiden) 6

kachel 4 — ook bij het trefwoord « heet » 38 schrijft VdB : aête kachel (wat zeker geen alg. Oost. is) en daarnaast aête stôve. Wel noteert hij bij het trefwoord stoof (kachel) 32 : stôve

kapelôan 25
knêvel 5
lêdekant 34.35
mâag (verwante) 16
modder 100
môrdprîem 34.35
pük (puik, waarsch. het subst.) 105
spieker (spijker) 100
vlâ (vlade) 6
zwâger 95
van er (opnieuw) 90
foei 98
de ww. bemerken 52
beschouwen 80
dingen 54
falen 68

fluiten 64 = een signaal geven, gezegd van vaartuigen, hoofdzakelijk door zeelieden gebruikt (onder de invloed van het zeevaartonderwijs). In andere betekenissen (= een klank voortbrengen) zeggen we in het Oostends : sjchüfelen; een fluitje is een : sjchüfelet (vgl. De Bo : schuifelen, schuifelet — niet in O.W.)

gelden 50.51
geschîen 76
gôojen 80
lusten 112
ontwennen 116
poetsen 91.113
schrômen 72
vatten 48
verzâken 84
vitten 112
vrêken 56.57
wâgen 74
wassen (groeien) 48
zanten 112

3° Afwijkende vormen, sterk verouderd — tussen haakjes de meest gebruikte vorm

achtergôal 21 (nachtegôal)
bakste 101 (bakte)
brouwste 101 (brouwte)
blôasbolke 17 (blôasbolg)
flüme (fluim) 24 (flieme)
getüg (getuig) 104 (tüg)
gispe 9, grins 31, kilk 20, winschen 86 (gespe, grenze, kelk, wenschen)
lêne 25 (leunienge)
nôardöst 114 (nôadöst)
paret (prei) 7 (pret)

ramedies 106 (radiezen)
rispe 30 (rupse) (in O.W. de nooit gehoorde vormen : ripsem en ritsem)
taljôre 40 (tallore)
waschesse 34 (waschege) (Slee, p. 32; beide O.W.)
wêeve 102 (vgl. Slee, p. 23) (wewe)
wienbrâme 33 (wienkbrouwe) (O.W. : wiembrâme)
aêgen 40 (eigen)
flienks 37 (flink)
asseranteriek 104 (nu alleen de vrouw. vorm : asserante)
julder 93 (vgl. Slee, p. 35) (junder)
ulder 93 (under)
mankander, menkander 95 (makander, makôar)
lênen 72 (leunen)
bôrden 70 (boren)

4° Vertrouwde Oostendse woorden, waarvan sommige aan het verouderen zijn

achterjôar 114
asschen 31
babbelesse 34
bîeme (bij) 7
dorre (dooier) 100
elder (uier) 100
erwête 15
jakke 18
kaêste (keest) 16
klisse 30
kwaste 15
lanhde 101
merk (merg) 104
minne (zoogster) 25
misvoal 114
nôaiêge 34
striekêge 34
schienkschen 34
schüve 32
siejette 103
spügsel 100
schônegeid 103
slakkegeid 102
stievienhe 100
stommegeid 103
torre 6
viek (fijt) 13
worte (wrat) 12
zulle 23
verwietsel (verwijt) 13
ankeren 111 (hunkeren)
drümen 64 (VdB : « se conduire sournoisement », vgl. ook O.W.)

gletsen 54
schraêmen 80
slachten 112 (gelijken op)
snoeperen 82
wôarschüwen 82
dulle kôop 47
ze zien dôfd (doof) 39
lôze (los) 44
olde (hol) 40
slak (slap) 109
'n kaêr têgen 't dul worden 96
met de vlucht (direct) 96
wiender (nu ook : miender, vgl. Slee, p. 30), giender, ziender 92
oasan, oaltied, oaltiedsen, oaltemets 96
oaswannaêr 99
bedaên (meteen) 97
bieoaldîen 99
biekan 97
dikkels 97
entwîen, entwôar, entwadde 95
ôast 97, îevers, îeversten 97, nîevers, nîeversten 97
nôois 96, ommers 99
oender üs 93
sichten 98
trouwens, trouwensten 99
an tieden 35
binst de wiele 99
naar bachten 97
nu vôordan (voortaan) 98
de uitroepen : ètje - èke - jaek 98
zeije - weije 88
tenne 98

5° Woorden ten onrechte niet opgenomen

Een eerste reeks (A) (in 1885 zeker al ingeburgerd) krijgt van VdB de vermelding « ongebruikt ». Van een tweede (B) geeft hij de Oostendse vorm niet op. Hij herhaalt gewoon het trefwoord dat geen algemeen Oostends is.

A. Woorden zgz. « ongebruikt » — ernaast, waar het pas geeft, de Oost. vorm.

begrafenis 106 : begravienge
besef 106
bijzaak 113 : biezâke
feit 103
griffel 101 (in der tijd ook « touche » genoemd)
hik 104 : den ik
kemp 102
lei 7 : leie

stroop 102 : sirôpe
voorschot 114.115
wesp 9 : wespe
worteling 106 : wortelienge
wederlicht 115 : weerlicht
zemelen 100
beweren 68 : bewèren
kruien 64 : krüwen of krüjen = met krui-, steek-, stoot- of sleepnet wadend door het water garnalen vangen (vgl. Bly, onder kruinet; O.W. krruwn)
plegen 56 = gewoon zijn
zeveren 110 : zaêveren
scharrelen 109 : hierbij noteert VdB : « scherrelen : wijd open zetten, beenen » — maar scharrelen bestaat (en bestond ongetwijfeld) in het Oostends en betekent : ongeregelde onernstige liefdesbetrekkingen onderhouden (vgl. O.W. sjharreln, sjharreloare).

B. Goede Oostendse woorden (2de rij) ten onrechte weggelaten.

VdB schrijft :	flessche 31	i.pl.v.	bottel
	groente 101	»	groensel
	spinne 26	»	kobbe
	aemer	»	seule
	rad 9	»	wiel
	wortel 5	»	workel
	waênen 72	»	blèten

Bij asschen 31 had ik ook « zinders » verwacht.

Bij grijs 45 ook « griesde », bij gevangenis 106 : gevang of kot.
Met « schommelen » 110 bedoelt VdB wel : schoonmaken, opruimen, want voor het trefwoord schommel 101 geeft hij op : schommelkeuken (niet in O.W.) dat waarschijnlijk kleine bergplaats betekent. Maar touteren of toeteren (= Nl. schommelen, nl. heen en weer bewegen) en touter (Fr. balançoire), algemeen Oostends, vermeldt hij niet.

6° Vergissingen

VdB heeft zich ook — het is zo menselijk — enkele keren vergist. Bij het trefwoord « dak » 18 noteert hij : ek, ekken, ekshe i.pl.v. dek, enz.

Heup 8 heeft hij verkeerd gelezen want hij schrijft : nêpe.

Naast « kleuter » 99 zet hij : kleuterspôan. Hij schijnt hier het Oostends klutterspôan (= rammelaar) te verwarren met kleuter dat in het Oostends niet voorkomt.

Van « bedrijven » 56 maakt hij « ezels drijven » en van « belijden » 56 : lijden (souffrir).

Deugen 66 verwart hij met denken (vgl. je deugt 66 en je docht 67).

Van (zich) hoeden 76 (dat geen Oostends is) beweert hij : « dat woord is gansch vereenzelvigd geraakt met houden (tenir) ». Hij schrijft dus : oeden, 'k ielden, g'oeden.

Voorbrengen 115 wordt voortbrengen : vorsbrienhen.

Naast de uitdrukking « uitstaans met iemand hebben » 89 noteert hij : « je moet ütstâns gêven (faire crédit) » wat heel wat anders betekent en uit het Oostends woordgebruik verdwenen is. Kende hij het Oostends « ütstôans met iemand (h)en » niet ? Geen van beide uitdrukkingen staan in O.W. De Bo vermeldt alleen : uitstand b.v. uitstand van betaling geven en uitstand met iemand hebben.

Volgende gevallen zijn te verklaren door onbekendheid met Limburgse dialecten (Prof. Willems was een Maastrichtenaar). Bij het trefwoord niesten (niezen) 112 merkt Vdb op : ongebruikt. Heeft het vreemde niesten hem in de war gebracht ? Hier had hij eenvoudig het Oostends niezen moeten opgeven.

Momber 100 (of momboor = voogd) verandert hij in nomber (numéro) en begaden 76 (of begaaien), dat in Limburgse dialecten : vuil maken, knoeien betekent, vervangt hij door begaan. In de rand merkt hij op : « het woord schijnt afgeleid te zijn van gaan en wordt als gaan vervoegd ». Waarmee VdB zich volkomen vergist.

Besluit

1. Voor de kennis van het Oostends uit 1885 is dat antwoordcahier van de boekhouder en letteroefenaar VdB van bijzonder belang omdat er voor die tijd zo weinig gegevens op dat gebied bestaan.

2. De wetenschappelijke vorser moet dat vergelijkingsmateriaal zowel in fonetisch als in lexicografisch opzicht streng kritisch onderzoeken omdat hier een ongeschoold liefhebber bezig geweest is die, m.i., vrij subjectief is te werk gegaan. Wat het fonetisch aspect betreft, is dat verdienstelijk document moeilijk bruikbaar voor wie niet vertrouwd is met het Oostends.

3. Na ongeveer 100 jaar is ons dialect, wat het klankenstelsel aangaat, zo goed als niet veranderd. Alleen de woordvoorraad heeft gevoelige wijzigingen ondergaan. De inventaris van VdB is — wat we konden verwachten — flink verouderd.